

*Цуцкірідзе М. С.,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України,
заступник начальника*

Головного слідчого управління Національної поліції України

ЩОДО МЕЖ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО

Анотація. Стаття присвячена дослідженню меж пізнавальної діяльності слідчого. Здійснено аналіз теоретичних позицій та приписів кримінального процесуального законодавства щодо меж пізнавальної діяльності слідчого. Підкреслено, що пізнавальна діяльність слідчого має нормативні та фактичні межі, співвідношення яких визначає законність або незаконність слідчої діяльності. Визначено, що нормативні межі пізнавальної діяльності слідчого охоплюють її часові межі, межі доказування та межі підслідності.

Ключові слова: слідчий, пізнавальна діяльність, часові межі, межі доказування, межі підслідності, досудове розслідування.

Постановка проблеми. Для захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень та охорони прав і свобод учасників кримінального провадження органи досудового розслідування здійснюють пізнавальну діяльність, шляхом якої слідчі збирають фактичні дані про кримінальне правопорушення, встановлюючи ознаки суспільно небезпечного діяння та особу, яка є винною у вчиненні кримінального правопорушення. Водночас пізнавальна діяльність слідчого пов'язана з обмеженням прав і свобод учасників кримінального провадження, зокрема застосування примусових заходів, негласних методів збору доказової інформації тощо. З урахуванням особливої природи пізнавальної діяльності слідчого стосовно забезпечення та обмеження прав і свобод особи у кримінальному провадженні вона не може не мати чітких меж. Останні встановлюються для ефективного здійснення кримінального процесуального пізнання та забезпечення прав і свобод особи у кримінальному судочинстві. Тому не може не бути актуальним питання стосовно дослідження меж пізнавальної діяльності слідчого.

Аналіз останніх досліджень. Питання щодо пізнавальної діяльності слідчого досліджували такі вчені, як: Ю.П. Аленін, І.В. Басиста, В.Г. Гончаренко, І.В. Гловюк, В.О. Гринюк, Л.М. Лобойко, М.А. Погорецький, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, Д.М. Цехан, М.Є. Шумило та інші. Разом з тим науковці здійснювали дослідження у період дії КПК 1960 року, проблемні питання меж пізнавальної діяльності слідчого майже не порушувалися після набуття чинності КПК 2012 року (далі – КПК).

Постановка завдання. Розгляд питання, що є предметом дослідження в цій публікації, зумовлює виконання таких завдань: 1) дослідження теоретичних позицій учених та приписів кримінального процесуального законодавства щодо меж пізнавальної діяльності слідчого; 2) визначення меж пізнавальної діяльності слідчого.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кримінальному процесуальному законі зазначається лише у загальному вигляді про межі компетенції слідчого (п. 17 ч. 1 ст. 3,

ст. 25 КПК), без чіткої конкретизації меж його пізнавальної діяльності під час досудового розслідування.

У доктрині кримінального процесу є позиція, відповідно до якої конкретне кримінальне провадження (кримінальна справа) обмежує компетенцію слідчого, його кримінальну процесуальну діяльність. Здійснення слідчим кримінальної процесуальної функції та процесуальних повноважень можливе лише за кримінальною справою, що ним розслідується [1, с. 33]. Безумовно, найбільший обсяг своєї пізнавальної діяльності слідчий здійснює після внесення даних про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (дала – ЄРДР) у перебігу досудового розслідування. Зокрема, слідчий здійснює пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення та доказує причетність конкретної особи до скоєння кримінального правопорушення шляхом реалізації різних гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій. Разом з тим слідчий може виконувати пізнавальну кримінальну процесуальну діяльність поза межами конкретного кримінального провадження. Таке пізнання слідчого може відбуватися до внесення відповідних даних до ЄРДР. Після отримання даних про вчинення кримінального правопорушення слідчий і учасники слідчо-оперативної групи виїжджають на місце події, де вони здійснюють початкові пізнавальні дії для отримання необхідної інформації для початку досудового розслідування. При цьому слідчий уповноважений провести огляд місця події (ч. 3 ст. 214 КПК), відібрати пояснення (ч. 8 ст. 95 КПК), затримати та обшукати затриману особу (ч. 1, 3 ст. 208 КПК). Згідно з Інструкцією з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, що затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України 16 лютого 2018 року № 111 [2], слідчий на місці події може здійснювати пізнавальну діяльність щодо з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення. Таким чином, пізнавальна діяльність слідчого повністю не обмежується кримінальним провадженням, у якому здійснюється досудове розслідування, а може передувати початку кримінального провадження у формі окремих пізнавальних дій, що регламентовані нормами кримінального процесуального законодавства.

Аналіз нормативних приписів свідчить, що кримінальне процесуальне пізнання слідчого не відповідає межах досудового розслідування, що ним здійснюється. У зв'язку з цим більш коректніше варто вести мову про пізнавальні межі слідчого, що встановлюються не кримінальним провадженням, а положеннями кримінального процесуального законодавства, тобто про нормативні межі.

Дослідивши кримінальне переслідування, здійснюване слідчим, на основі положень КПК 1960 року Т.О. Лоскутов вка-

зує, що нормативні межі кримінального переслідування, здійснюваного слідчим, визначаються кримінально-процесуальним законом. Нормативні межі функції кримінального переслідування, здійснюваної слідчим, можна визначити як проміжок часу, встановлений для слідчого для здійснення ним діяльності з викриття особи, яка скоїла злочин, до встановлення причетності такої особи до скоєння злочину. КПК України у ст. 120 передбачає нормативні межі слідчого кримінального переслідування загальним терміном два місяці. Це випливає із того, що строк починається з моменту встановлення особи, яка скоїла злочин. Цей строк може бути подовжений залежно від складності кримінальної справи [3, с. 35–36]. Загалом, погоджуючись з автором щодо визначення нормативних меж обвинувальної діяльності слідчого, слід зауважити, що його пізнавальна діяльність у кримінальному провадженні має більш широкі межі. Для того щоб доводити причетність винної особи у вчиненні кримінального правопорушення необхідно не тільки встановити потенційно підозрювану особу, а й довести наявність події кримінального правопорушення, а саме час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення (ст. 91 КПК). Тому нормативні межі пізнавальної діяльності слідчого охоплюють не тільки строки досудового розслідування з моменту повідомлення особі про підозру і до направлення обвинувального акта в суд, а й кримінальні процесуальні строки досудового провадження з моменту отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення до внесення потрібних відомостей до ЄРДР (ч. 1 ст. 214 КПК) та строки з моменту фіксації в ЄРДР початку розслідування до повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Крім того, з огляду на реалізацію нормативних приписів КПК стосовно строків досудового розслідування межі пізнавальної діяльності слідчого можуть збільшуватися. Це відбувається у разі подовження строків досудового розслідування до повідомлення про підозру або після повідомлення про підозру (ст. 295-1 КПК). Тобто варіанти застосування кримінальних процесуальних приписів впливають на часові межі пізнавальної діяльності слідчого. Якщо подовження строку досудового розслідування здійснюється на підставі приписів процесуального законодавства, то розширення часових меж пізнавальної діяльності слідчого узгоджується з її нормативними межами. У разі невідповідності подовженого строку досудового розслідування процесуальним нормам, що закріплюють порядок подовження строку досудового провадження, слід констатувати про неузгодженість нормативних та часових меж пізнавальної діяльності слідчого.

Розглядаючи питання про відповідність нормативних та часових меж пізнавальної діяльності слідчого, необхідно згадати про регламентацію у КПК розумних строків, тобто строків, що є об'єктивно необхідними для процесуальних дій та рішень слідчого (ч. 1 ст. 28 КПК). Ця стаття встановлює більш гнучкі часові межі пізнання слідчого у перебігу кримінального провадження, а саме розумні часові параметри, межі яких визначаються відповідно до таких критеріїв: складність кримінального провадження; поведінка учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим своїх повноважень. Вказані чинники уможливають зменшення часових меж пізнавальної діяльності слідчого стосовно граничних часових меж з огляду на обставини конкретного кримінального провадження.

Часові межі пізнавальної діяльності слідчого можуть розширюватися за відсутності чітко визначених нормативних меж такої діяльності. Вказане розширення часових меж має місце у разі проведення пізнавальної діяльності слідчого, що спрямоване на встановлення місцезнаходження підозрюваного після зупинення досудового розслідування (ч. 5 ст. 280 КПК). При цьому нормативні приписи взагалі не регламентують жодних жорстких меж слідчого пізнання, тому що вказана процесуальна діяльність слідчого проходить поза межами нормативних строків здійснення досудового розслідування внаслідок зупинення кримінального провадження.

Отже, нормативні межі пізнавальної діяльності слідчого охоплюють її часові межі, які можуть збільшуватися або зменшуватися у кримінальному провадженні. У разі зміни часових меж пізнавальної діяльності слідчого її нормативні межі не змінюються.

Нормативні межі пізнавальної діяльності слідчого включають межі доказування. У кримінальному процесуальному законі відсутнє визначення поняття «межі доказування», водночас для слідчого межі доказування закріплюються через предмет доказування, тобто шляхом встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК). Незважаючи на абстрактність змісту зазначеної статті закону, межі доказування мають важливе значення для слідчого пізнання. Зокрема, О.С. Старенький правильно наголошує, що помилка у визначенні меж доказування може потягнути безкінечне чи, навпаки, поверхнєве встановлення обставин, які підлягають доказуванню, що, своєю чергою, унеможливує прийняття правильного, законного та обгрунтованого рішення у кримінальному провадженні [4, с. 1]. Автор пропонує главу 4 КПК України доповнити нормою, яка б визначала поняття меж доказування в кримінальному провадженні [4, с. 9]. Щодо регламентації у КПК меж доказування важко погодитися з О.С. Стареньким, бо пізнавальна діяльність органів розслідування є різноманітною та змінюється залежно від виду та обставин вчиненого кримінального правопорушення. Правильно констатує В.В. Вапнярчук, що «межі доказування» – поняття досить суб'єктивне, адже їх визначення залежить від певного суб'єкта доказування, обставин, які треба встановити в конкретному кримінальному провадженні на тому чи іншому його етапі [5, с. 102]. Виписати у КПК чітке поняття меж доказування для всіх кримінальних проваджень практично неможливо, оскільки надмірно загальне нормативне визначення меж доказування не буде сприяти ефективності пізнавальної діяльності слідчого.

На наш погляд, доказові межі пізнавальної діяльності у досудовому провадженні має визначати сам слідчий, який здійснює розслідування конкретного кримінального правопорушення та його процесуальний керівник – прокурор. Тому що останній буде представляти результати пізнавальної діяльності слідчого у судовому розгляді під час реалізації публічного обвинувачення. Якщо слідчий та прокурор не досить адекватно визначать межі доказування у відповідному провадженні, то прокурор у суді не зможе якісно підтримати обвинувачення з метою притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Пізнавальна діяльність слідчого окреслюється також межами за підслідністю. Останні закріплюються у різних статтях кримінального процесуального закону. Положення ст. 216 КПК

призначені для розмежування пізнавальної діяльності слідчих органів розслідування різних відомств, а саме Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро. Всі перераховані види слідчих органів мають здійснювати пізнавальну діяльність щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень лише за своєю підслідністю для унеможливлення непотрібних повторів у пізнанні обставин певного правопорушення. Тому А.А. Патик справедливо зазначає, що головним завданням підслідності є недопущення дубляжу, тобто виконання однієї і тієї ж роботи двома й більше суб'єктами, наприклад, окреме здійснення кримінального провадження за одним фактом слідчим органів внутрішніх справ і слідчим Служби безпеки України. По-перше, це марне витрачання часу й ресурсів держави, що особливо недоцільно за умов дефіциту бюджету. По-друге, такі дії порушують низку конституційних прав людини і можуть призвести до інших негативних наслідків. По-третє, неузгоджені дії та некомпетентність в окремих питаннях шкодять кримінальному провадженню загалом [6, с. 156–157]. З метою уникнення зазначеного негативного явища з усіма наслідками нормативними приписами КПК визначено межі підслідності з урахуванням різних критеріїв, зокрема особливостей скоєного кримінального правопорушення, його зв'язком з іншим кримінальним правопорушенням, а також суб'єкта, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Слідчі органів досудового розслідування, як М.А. Погорецький та С.Г. Волкотруб слушно зазначають, мають неухильно дотримуватися правил підслідності кримінальних проваджень, передбачених ст. ст. 214–216 КПК України, а прокурори як процесуальні керівники зобов'язані своєчасно перевіряти законність і обґрунтованість дій слідчого, зокрема й дотримання правил підслідності кримінальних проваджень [7, с. 76].

Правові приписи ст. 218 КПК встановлюють територіальні межі підслідності пізнавальної діяльності слідчого. Такі межі підслідності визначаються для розподілу території пізнання слідчих для повного та оперативного встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення. Не можна не погодитись з Ю.І. Кицан у тому, що будь-яка невизначеність правил територіальної підслідності може спричинити затягування строків розслідування, в окремих випадках звести нанівець усі можливості щодо розкриття злочину по гарячих слідах [8, с. 91].

За загальним правилом територіальні межі пізнання слідчого зумовлюються межами місця вчинення кримінального правопорушення. Проте у разі неможливості окреслити зазначене місце територію здійснення кримінального процесуального пізнання слідчого визначає прокурор з огляду на місце виявлення кримінального правопорушення, місце перебування учасників кримінального провадження тощо. До визначення прокурором територіальних меж пізнавальної діяльності слідчого останній має здійснювати розслідування навіть того кримінального правопорушення, що не охоплюється його територією. Цей припис передбачений у КПК для уникнення ситуації стосовно втрати важливих доказів на початковому етапі розслідування будь-якого кримінального правопорушення.

Таким чином, нормативні межі пізнавальної діяльності слідчого, окрім часових меж, включають межі доказування слідчим обставин вчиненого кримінального правопорушення та межі підслідності.

Пізнавальна діяльність слідчого має не тільки нормативні, а й фактичні межі. На відміну від нормативних, фактичні межі визначаються в тому часі, протягом якого державний орган реально здійснив передбачену законом діяльність. Вони можуть бути меншими чи більшими за встановлений законом термін для виконання відповідної процесуальної діяльності. У разі виходу за межі терміну має місце порушення закону [9, с. 82]. Якщо фактичні межі пізнавальної діяльності слідчого є меншими за її нормативні межі, то слідче пізнання є законним та не виходить за його нормативні положення. У разі, коли фактичні межі пізнавальної діяльності слідчого перевищують її нормативні межі, то пізнання слідчого не можна визнати законним. Крім цих двох варіантів співвідношення нормативних та фактичних меж пізнавальної діяльності слідчого, є ще третій. Він можливий у разі повної відповідності (наприклад, щодо граничних моментів) фактичних та нормативних меж слідчого пізнання у кримінальному провадженні. Таке співвідношення фактичних та нормативних меж є свідченням також законного пізнання, що здійснюється слідчим у досудовому провадженні.

Фактичні межі пізнавальної діяльності слідчого можуть виходити за її нормативні межі без порушення приписів кримінального процесуального закону. Зазначена теза може унаочнюватися у разі неумисного дослідження слідчим занадто великого обсягу обставин кримінального правопорушення, що формально охоплюється предметом доказування, але за суттю є зайвим для виконання завдань кримінального провадження. Реалізація процесуальних приписів у зазначений спосіб є причиною недосвідченості слідчого, наприклад, одразу після закінчення навчального закладу. Отримавши відповідний диплом, особа призначається на посаду слідчого, проте ще не має професійного досвіду щодо оптимального здійснення кримінального процесуального пізнання. Тому під час проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій намагається отримати максимальну кількість фактичних даних, не прогнозуючи точно, які з них є необхідними для доказування обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Вихід фактичних меж пізнавальної діяльності слідчого за її нормативні межі є релевантним і щодо досвідченого слідчого. В.В. Король та В.М. Мельник правильно зазначають, що пізнавальна діяльність слідчого на стадії досудового розслідування часто виходить за межі кримінального процесу, оскільки поширюється на події і факти, які лежать не в основі кримінального правопорушення, а стосуються обставин, що опосередковують його сприйняття [10, с. 149]. Пізнання слідчого у такий посередницький спосіб відбувається тому, що слідчий у перебігу кримінального провадження не може достовірно визначити джерела належної процесуальної інформації.

Попри те, що описані ситуації щодо невідповідності фактичних та нормативних меж пізнавальної діяльності слідчого не є незаконними, принаймні не приводять на практиці до визнання порушення кримінальних процесуальних норм, вони негативним чином впливають на рівень ефективності слідчого пізнання. Витрачаючи багато часу на збір непотрібної фактичної інформації, слідчий сам себе обмежує у пізнанні важливих фактів стосовно розкриття злочину та притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення. Або у слідчого залишається мало часу для пізнавальної діяльності в інших кримінальних провадженнях у результаті того, що він необґрунтовано розширив предмет свого пізнання у певному кримінальному провадженні.

Проведене дослідження у цій статті дає змогу зробити такі висновки: пізнавальна діяльність слідчого має нормативні та фактичні межі, співвідношення яких визначає законність або незаконність слідчої діяльності; нормативні межі пізнавальної діяльності слідчого охоплюють її часові межі, межі доказування слідчим та межі підслідності.

Перспективи подальших розвідок. Дослідження пізнавальної діяльності слідчого є досить об'ємним та потребує проведення подальшої наукової роботи. Опрацювання цієї теми буде доцільним за такими напрямками: 1) дослідження мети пізнавальної діяльності слідчого; 2) визначення засобів пізнавальної діяльності слідчого.

Література:

1. Городецька М.С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра-ЛТД. 2010. 232 с.
2. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України 16 лютого 2018 року № 111. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18/print1532456305097917>
3. Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 204 с.
4. Старенький О.С. Щодо визначення поняття меж доказування в кримінальному провадженні. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. № 1(9). С. 1–12. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14sosvkr.pdf>
5. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.
6. Патик А.А. Підслідність злочинів на досудовому розслідуванні за новим кримінальним процесуальним кодексом України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 155–164.
7. Погорецький М. А., Волкотруб С.Г. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо підслідності органів досудового розслідування. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 71–80.
8. Кицан Ю.І. Підслідність кримінальних справ: перспективи вдосконалення нормативно-правового регулювання. Вісник Хар-

ківського національного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 88–93.

9. Лобойко Л.М. Методи правового регулювання у кримінальному процесі України: дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ, 2006. 437 с.
10. Король В.В., Мельник В.М. Пізнавальна та посвідчувальна діяльність слідчого як структурні елементи кримінально-процесуального доказування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Випуск 33. Том 2. С. 148–152.

Цуцкиридзе М. С. О границах познавательной деятельности следователя

Аннотация. Статья посвящена исследованию границ познавательной деятельности следователя. Осуществлен анализ теоретических позиций и предписаний уголовного процессуального законодательства относительно границ познавательной деятельности следователя. Подчеркивается, что познавательная деятельность следователя имеет нормативные и фактические границы, соотношение которых определяет законность или незаконность следственной деятельности. Определено, что нормативные границы познавательной деятельности следователя охватывают ее временные границы, границы доказывания и границы подследственности.

Ключевые слова: следователь, познавательная деятельность, временные границы, границы доказывания, подследственность, досудебное расследование.

Tsutskiridze M. On the boundaries of the cognitive activity of the investigator

Summary. The article is devoted to the study of the boundaries of cognitive activity of the investigator. The analysis of the theoretical positions and regulations of the criminal procedural legislation concerning the limits of the cognitive activity of the investigator is carried out. It is emphasized that the cognitive activity of the investigator has normative and actual limits, the correlation of which determines the legality or illegality of investigative activities. It is determined that the normative boundaries of the investigator's cognitive activity cover its time limits, the limits of proof and the limits of the investigation.

Key words: investigator, cognitive activity, time limits, limits of proof, limits of inquiry, pre-trial investigation.